

درس خارج فقه، مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: فصل فی بعض مستحبات الوضوء - فصل فی مکروهات

تاریخ: ۱۹ آذر ۱۳۹۶

موضوع جزئی: خواندن آیت الکرسی، باز کردن چشم‌ها - کمک گرفتن از غیر در وضو

مصادف با: ۲۱ ربیع الأول ۱۴۳۹

سال تحصیلی: ۹۶-۹۷

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

السادس عشر: «أن یقرأ "آیة الکرسی" بعده»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، شانزدهمین مورد از مستحبات وضو این است که شخص بعد از وضو، آیه الکرسی را بخواند.

دلیل حکم مذکور

جامع الأخبار، قال الباقر (ع): «مَنْ قَرَأَ عَلَى أَثَرِ الْوُضُوءِ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى ثَوَابَ أَرْبَعِينَ عَامًا وَ رَفَعَ لَهُ أَرْبَعِينَ دَرَجَةً وَ زَوَّجَهُ اللَّهُ تَعَالَى أَرْبَعِينَ حُورَاءً»^۲.

السابع عشر: «أن یفتح عینه حال غسل الوجه»^۳.

به نظر مرحوم سید (ره)، هفدهمین مورد از مستحبات وضو این است که انسان در هنگام وضو گرفتن، چشمش را باز کند.

دلیل حکم مذکور

روایت اول: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ [شیخ صدوق]؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): «افْتَحُوا عَيْنُكُمْ عِنْدَ الْوُضُوءِ لَعَلَّهَا لَا تَرَى نَارَ جَهَنَّمَ»^۴.

روایت دوم: عن الراوندي أنه روى في نوادره بإسناده عن الكاظم عليه السلام عن آبائه عليهم السلام؛ قال: «قال رسول الله صلى الله عليه وآله: "اشربوا عيونكم الماء لعلها لا تری نارا حامية"»^۵.

فصل فی مکروهات

الأول: «الإستعانة بالغير فی المقدمات القریبة، كأن یصَبَّ الماء فی یدیه و أمَّا فی نفس الغسل فلا یجوز»^۶.

به نظر مرحوم سید (ره)، اولین موارد از مکروهات وضو این است که انسان در مقدمات قریبه وضو از شخص دیگری کمک بگیرد،

مثل اینکه شخص دیگری آب در دست انسان بریزد [و او وضو بگیرد]، اما نفس شستن، جایز نیست.

آیت الله خویی (ره) گفته‌اند که روایاتی که برای مکروهات وضو به آنها استناد شده است سنداً ضعیفند لذا استناد به آنها تمام نیست.

اما اگر مبنا این باشد که عمل اصحاب جابر ضعف سند است و تمسک به ادله سنن در مندوبات و مکروهات جایز است، استناد به این روایات مشکلی نخواهد داشت.

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۰.

۲. محدث نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۲۴، ص ۳۲۱، ح ۸.

۳. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۰.

۴. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۵۳، ص ۴۸۶، ح ۱.

۵. آقا رضا بن محمد هادی، همدانی، مصباح الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۲.

۶. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۰.

روایات کثیری وارد شده‌اند که دلالت دارند بر اینکه کمک گرفتن از دیگران در هنگام وضو، کراهت دارد. روایات ذیل از آن جمله‌اند:

روایت اول: عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوُشَّاءِ؛ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الرُّضَا (ع) وَ بَيْنَ يَدَيْهِ إِبْرِيْقٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَهَيَّأَ مِنْهُ لِلصَّلَاةِ، فَدَنَوْتُ مِنْهُ لِأَصُبَّ عَلَيْهِ، فَأَبَى ذَلِكَ فَقَالَ: «مَهْ يَا حَسَنُ»، فَقُلْتُ لَهُ: لِمَ تَنْهَانِي أَنْ أَصُبَّ عَلَى يَدَيْكَ؛ تَكْرَهُ أَنْ أُؤْجَرَ! قَالَ: «تُؤْجَرُ أَنْتَ وَ أُوزَرُ أَنَا»، فَقُلْتُ: «وَ كَيْفَ ذَلِكَ؟» فَقَالَ: «أَمَا سَمِعْتَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ: "فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَ لَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا" وَ هَا أَنَا ذَا أَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ وَ هِيَ الْعِبَادَةُ فَأَكْرَهُ أَنْ يُشْرِكَنِي فِيهَا أَحَدٌ»^۱.

روایت دوم: مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ النُّعْمَانِ الْمُفِيدُ فِي الْإِرْشَادِ؛ قَالَ: دَخَلَ الرُّضَا (ع) يَوْمًا وَ الْمَأْمُونُ يُتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ وَ الْغُلَامُ يَصُبُّ عَلَى يَدِهِ الْمَاءَ، فَقَالَ: «لَا تُشْرِكْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِعِبَادَةِ رَبِّكَ أَحَدًا فَصَرَفَ الْمَأْمُونُ الْغُلَامَ وَ تَوَلَّى تَمَامَ وَضُوئِهِ بِنَفْسِهِ»^۲.

روایت سوم: عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ (ع)؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): «خَصَلْتَانِ لَا أَحِبُّ أَنْ يُشَارِكَنِي فِيهِمَا أَحَدٌ؛ وَضُوئِي فَإِنَّهُ مِنْ صَلَاتِي وَ صَدَقَتِي؛ فَإِنَّهَا مِنْ يَدِي إِلَى يَدِ السَّائِلِ فَإِنَّهَا تَقَعُ فِي يَدِ الرَّحْمَنِ»^۳.

روایات مذکور، بر کراهت کمک گرفتن از دیگران در وضو دلالت دارند.

اما روایت ذیل بر جواز کمک گرفتن از دیگران در وضو دلالت دارد:

عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَذَّاءِ؛ قَالَ: وَضَّأْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (ع) بِجَمْعٍ «وَ قَدْ بَالَ فَنَاولَتْهُ مَاءً فَاسْتَنْجَى ثُمَّ صَبَبْتُ عَلَيْهِ كَفًّا فَغَسَلَ بِهِ وَجْهَهُ وَ كَفًّا غَسَلَ بِهِ ذِرَاعَهُ الْأَيْمَنَ وَ كَفًّا غَسَلَ بِهِ ذِرَاعَهُ الْأَيْسَرَ ثُمَّ مَسَحَ بِفَضْلَةِ النَّدَى رَأْسَهُ وَ رِجْلَيْهِ»^۴.

بنابراین، در جمع بین روایت حدّاء و روایات دال بر عدم جواز کمک گرفتن از دیگران در وضو گفته شده است که آن روایات بر کراهت حمل می‌شوند.

صاحب مدارک (ره) در حکم به کراهت کمک گرفتن از دیگران در وضو توقف کرده است.

کمک کردن در مقدمات وضو، چند نوع است:

اول، اینکه به وضو گیرنده در مقدماتی که به قبل از شروع وضو مربوط است، کمک شود، مثل اینکه برای وضو گیرنده آب بیاورند که این نوع کمک کردن، مکروه نیست.

دوم، اینکه آب را بر دست وضو گیرنده بریزند که این نوع کمک کردن، مکروه است.

سوم، اینکه کمک کردن به مسائل ملحق به وضو مربوط باشد، مثل اینکه وضو تمام شده است و شخص آفتابه‌ای را که با آب آن وضو گرفته شده است، جابه‌جا کند که این نوع کمک کردن نیز مکروه نیست.

چهارم، اینکه مثلاً شخصی عمامه وضو گیرنده را بردارد تا او مسح کند یا آستین او را بالا نگه دارد تا وضو بگیرد که این نوع کمک کردن نیز مکروه نیست.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۴۷، ص ۴۷۷، ح ۱.

۲. همان، ص ۴۷۸، ح ۴.

۳. همان، ح ۳.

۴. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۱۵، ص ۳۹۱، ح ۸.

الثانی: «التَّمَنُّدُ بِلِ مَطْلَقِ مَسْحِ الْبِلَلِ»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، دومین مورد از مکروهات وضو خشک کردن رطوبت وضو با دستمال است، بلکه مطلق خشک کردن رطوبت وضو [با هر چیزی] مکروه است.

دلیل حکم مذکور

مشهور معتقدند که خشک کردن رطوبت وضو کراهت دارد.

قَالَ [مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ] وَقَالَ الصَّادِقُ (ع): «مَنْ تَوَضَّأَ وَتَمَنَّدَلَ كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ وَمَنْ تَوَضَّأَ وَلَمْ يَتَمَنَّدَلَ حَتَّى يَجِفَّ وَضُوُّهُ كُتِبَ لَهُ ثَلَاثُونَ حَسَنَةً»^۲.

کراهت بر دو قسم است؛ گاهی کراهت، نقص در ثواب است که اقل ثواباً است و کراهت عبادیه است و گاهی کراهت، به معنای مرجوحیت فعل مورد نظر است.

عده‌ای گفته‌اند که ظاهر روایت مذکور بر کراهت عبادیه دلالت دارد، یعنی اگر انسان آب وضو را خشک کند از ثوابش کم می‌شود چون ثواب وضو را از سی ثواب به یک ثواب کاهش می‌دهد. همچنین، روایت مذکور به مستحباب وضو نیز مربوط می‌شود چون نگاه داشتن رطوبت وضو و خشک نکردن آن مستحب است.

روایات ذیل با روایت مذکور، معارضند:

روایت اول: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ التَّمَسُّحِ بِالْمِنْدِيلِ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ، قَالَ: «لَا بَأْسَ بِهِ»^۳.

روایت دوم: عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْخَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِمَسْحِ الرَّجُلِ وَجْهَهُ بِالثَّوْبِ إِذَا تَوَضَّأَ إِذَا كَانَ الثَّوْبُ نَظِيفاً»^۴.

روایت سوم: عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْفَضْلِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) تَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ مَسَحَ وَجْهَهُ بِأَسْفَلِ قَمِيصِهِ ثُمَّ قَالَ: «يَا إِسْمَاعِيلُ أَفْعَلْ هَكَذَا فَإِنِّي هَكَذَا أَفْعَلُ»^۵.

روایت چهارم: وَابِسْنَادِهِ قَالَ: «كَانَتْ لِعَلِيٍّ (ع) خِرْقَةٌ يُعَلِّقُهَا فِي مَسْجِدِ بَيْتِهِ لَوْجِهِهِ إِذَا تَوَضَّأَ يَتَمَنَّدَلُ بِهَا»^۶.

سؤال: با اینکه روایات مذکور [روایات دال بر جواز خشک کردن آب وضو]، از نظر عددی اکثر از روایات دال بر کراهت خشک کردن آب وضویند و از نظر سندی نیز أصح از آن روایاتند و بزرگانی، مثل سید مرتضی (ره) نیز بر طبق این روایات عمل کرده‌اند، چرا مشهور بر خلاف این روایات عمل کرده‌اند و به کراهت خشک کردن آب وضو قائل شده‌اند؟

پاسخ: چون روایات مذکور [روایات دال بر جواز خشک کردن آب وضو]، موافق عامه و مخالف مشهور فقها امامیه می‌باشند به این روایات عمل نشده است، بلکه روایت دال بر کراهت خشک کردن آب وضو اخذ شده‌اند.

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۱.

۲. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۴۵، ص ۴۷۴، ح ۵.

۳. همان، ص ۴۷۳، ح ۱.

۴. همان، ص ۴۷۴، ح ۲.

۵. همان، ح ۳.

۶. همان، ص ۴۷۵، ح ۸.

البته بعضی از روایات مذکور [روایات دال بر جواز خشک کردن آب وضو]، مثل روایت ذیل، ممکن است بر مواردی حمل شوند که خشک کردن آب با دستمال، به وضو مربوط نباشد:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ التَّمَسُّحِ بِالْمِنْدِيلِ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ، قَالَ: «لَا بَأْسَ بِهِ»^۱.

و همان‌طور که سابقاً نیز اشاره شد، ممکن است که تعبیر «وضوء» که در بعضی از روایات مذکور، آمده است به معنای وضوی اصطلاحی نباشد، بلکه به معنای شستن باشد که در این صورت خشک کردن آب آن شستن، اشکالی نخواهد داشت.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. همان، ص ۴۷۳، ح ۱.